

SPÓŁDZIELCZOŚĆ ROLNICZA W POLSCE PO INTEGRACJI Z UE

Wprowadzenie

W Unii Europejskiej grupy producentów – spółdzielnie branżowe - są podstawowym ogniwem struktury zorganizowanego rynku produktów rolnych, utworzonego z udziałem producentów. Grupy te (spółdzielnie) zrzeszając się głównie w krajowych i regionalnych spółdzielczych związkach branżowych posiadają średnio ponad 65% udziału w sprzedaży hurtowej produktów rolnych oraz ich przetwórstwie. Dzięki temu producenci taniej zaopatrzą się w środki do produkcji i korzystniej sprzedają swoje produkty, przejmując część wartości dodanej, jaka powstaje na kolejnych etapach obrotu oraz przetwórstwa produktów rolnych. Stanowi to dodatkowe, poza dopłatami bezpośrednimi, ekonomiczne wzmocnienie gospodarstw rolnych.

W Polsce rynek produktów rolnych jest coraz lepiej zorganizowany, ale w większości przypadków bez udziału producentów. Stawia to polskich rolników w trudnej sytuacji dochodowo-konkurencyjnej. Niezorganizowanie polskich rolników jest przede wszystkim wynikiem upadku po 1990 r. spółdzielczości rolniczej, która co prawda była nadmiernie uzależniona od Państwa, ale skupowała od rolników około 60% produktów rolnych, tj. podobną wielkość jak spółdzielnie rolnicze w krajach UE-15. Obecnie jedynie spółdzielczość mleczarska, która w ostatnich kilkunastu latach unowocześniła bazę przetwórczą, zachowała około 70% udział w rynku. Spółdzielczość mleczarska jest najlepszym dowodem na to, że forma spółdzielcza może być i nowoczesna i konkurencyjna.

W okresie transformacji kolejne rządy nie przykładają zbyt dużej wagi do pomocy rolnikom w zorganizowaniu się w struktury gospodarcze, jednocześnie przyczyniając się do pogłębienia trwających procesów destrukcyjnych. Lata 90. to także nieprzyjazne nastawienie do spółdzielczości samych rolników, jak również otoczenia rolnictwa. Pustkę po zaprzestaniu obsługi rolników przez spółdzielnie starano się wypełnić organizując rolników w stowarzyszenia i zrzeszenia. Nie były to jednak najlepiej dostosowane formy prawne do organizowania gospodarczego rolników. Miejsce spółdzielni, z których odeszło większość producentów rolnych, zajęli pośrednicy.

Tak mały stopień zorganizowania rolników wynika przede wszystkim z braku wdrożenia równoległe z uchwaleniem ustawy kompleksowego programu wsparcia procesu gospodarczego organizowania się producentów rolnych. Tworzenie grup wiąże się z rozpoczęciem działalności gospodarczej – utworzeniem firmy.

Celem opracowania jest zwrócenie uwagi na potrzebę rozwoju spółdzielczych form gospodarowania na obszarach wiejskich.

1. Rozwój ruchu spółdzielczego

Spółdzielczość powstawała na ziemiach polskich, podobnie jak w całej Europie, począwszy od połowy XIX wieku. Jej rozwój odbywał się w warunkach gospodarki rynkowej, w ramach systemów prawnych obowiązujących w poszczególnych zaborach. Ruch spółdzielczy budził szczególne zainteresowanie wśród chłopów, robotników, inteligencji, ale też wśród rzemieślników i drobnych kupców. Prekursorem spółdzielczości w Polsce był

Stanisław Staszic, który już w 1816 roku założył Hrubieszowskie Towarzystwo Rolnicze dla Ratowania się Wspólnie w Nieszczęściach. W okresie rozbiorów różne formy spółdzielczości wiejskiej były tworzone w poszczególnych częściach kraju. W zaborze pruskim już od lat 70-tych XIX wieku zakładano spółdzielnie mleczarskie, parcelacyjne, nieco później rolniczo-handlowe „Rolniki”. W Królestwie istniały Syndykaty Rolne, w Galicji spółdzielnie mleczarskie i wiele innych. Na wsi we wszystkich trzech zaborach działały kółka rolnicze, a także różne formy spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych takich jak Banki Ludowe czy Kasy Stefczyka. Bywały wsie, którym ze względu na bujny rozwój różnorodnych form spółdzielni nadawano miano „wzorowych wsi spółdzielczych” (Lisków, Sterdyń, Handzlówka). Poza swoim znaczeniem społeczno-gospodarczym, spółdzielnie odgrywały wówczas również wielką rolę patriotyczną¹.

W okresie międzywojennym dobrze rozwijały się spółdzielnie wiejskie. Już w dwa lata po odzyskaniu niepodległości – 29 października 1920 roku, Sejm RP uchwalił bardzo nowoczesną, jak na tamte czasy ustawę o spółdzielczości. Na jej podstawie powstawały spółdzielnie kredytowe, mleczarskie oraz spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu, a także spółdzielnie o typowo branżowym lub usługowym charakterze: skupu i zbytu bydła i trzody chlewnej, jajczarsko-drobiarskie, rybackie i rakarskie, ogrodnicze, sprzedaży narzędzi rolniczych, przemysłu ludowego, pastwiskowe, leśne, oczyszczania zboża, przetwórcze i maszynowe. Spółdzielnie te dla wzmocnienia swojej pozycji i lepszej realizacji celów łączyły się w różnych związkach, by ostatecznie w 1935 roku utworzyć jeden związek rewizyjny pod nazwą Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych.

Po drugiej wojnie światowej ruch spółdzielczy został ściśle powiązany z przekształceniami politycznymi, społecznymi i gospodarczymi. Kontrolą państwa objęto całą gospodarkę, w tym także spółdzielczość. Organizacje spółdzielcze zaliczono do jednostek gospodarki uspołecznionej i włączono do realizacji zadań zawartych w centralnych i terenowych planach gospodarczych. Spółdzielnie rolnicze stały się narzędziem w rękach państwa służąc realizacji polityki wobec wsi i rolnictwa. W wielu segmentach rynku posiadały monopolistyczną pozycję. Rolnik skazany był w zasadzie na sprzedaż swojej produkcji i zakup środków do produkcji w spółdzielni, której był członkiem, a członkostwo stało się dla osób pragnących utrzymać się z pracy na roli praktycznie przymusowe².

W dekadzie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, w okresie urynkowania gospodarki, rola spółdzielczości w obsłudze wsi i rolnictwa oraz w procesach produkcyjnych znacznie zmalała. Decydujące znaczenie miało wejście w życie ustawy z dnia 20 stycznia 1990 roku, która likwidowała związki gospodarze spółdzielni, co rażąco przyczyniło się do zerwania tradycyjnych więzi instytucjonalnych zaopatrzenia i zbytu skupionych produktów. Dalszym powodem były trudności dostosowania się spółdzielni do nowych warunków funkcjonowania na wolnym rynku i w warunkach postępującej integracji europejskiej, a także ostra konkurencja ze strony przedsiębiorstw zagranicznych, prywatnych i ze strony tzw. szarej strefy. Z tych powodów rozpadł się cały system spółdzielczy obsługujący rolnictwo. Rolnicy sami opuszczali spółdzielnie, które uznawali za nie swoje, a wręcz państwowe i zaczęli działać w pojedynkę, przegrywając ze znacznie silniejszym otoczeniem handlowo-produkcyjnym.

Obecnie funkcjonuje jeszcze około połowy spółdzielni z czasów PRL-u. Tempo likwidowania spółdzielni ostatnio spadło. Można sądzić, że spółdzielnie, które przetrwały w znacznej większości utrzymują się na rynku. Najlepiej dostosowały się do gospodarki rynkowej spółdzielnie mleczarskie, które unowocześniły swoją bazę przetwórczą i z powodzeniem

¹ W. Boguta (red.), *Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi*, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2011, s. 14.

² J. Zmija, *Spółdzielczość w świadomości rolników i doradców oraz praktyczne wykorzystanie idei spółdzielczej do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków 2013, s. 12.

mogą konkurować na rynku europejskim i światowym. Z powodzeniem na Jednolitym Rynku Europejskim mogą konkurować Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne, które przetrwały, należą one do pracujących w nich rodzin i są w zdecydowanej większości nowoczesnymi zespółowymi. Obsługą rolnictwa, tj. zaopatrzeniem, zbytem i przetwórstwem produktów rolnych zajmuje się w dalszym ciągu tylko część z pozostałych spółdzielni zaopatrzenia i zbytu „Samopomoc Chłopska”, ogrodniczo-pszczelarskich i SKR. Po odejściu z nich rolników w większości stały się one spółdzielniami pracy zajmującymi się handlem detalicznym, hurtowym i usługami na terenach wiejskich³.

2. Istota wspólnego gospodarowania producentów rolnych

Współpraca rolników na całym świecie ma długą tradycję. Zazwyczaj dotyczy ona tylko części działalności gospodarczej i w dużej liczbie przypadków przyjmuje postać nieformalnego porozumienia dla realizacji wzajemnej pomocy bez zapłaty pieniężnej i opiera się głównie na wymianie usług (pracy, maszyn) o równorzędnej wartości.

Wtedy, gdy współpraca wymaga ściślej określonych zobowiązań dochodzi do formalnego porozumienia, zostaje założona formalna organizacja. Organizacje te przyjmują różne formy prawne (tak w Polsce jak i w innych krajach) – spółdzielni, spółek, zrzeszeń, stowarzyszeń, jednak ich wspólną cechą jest to, że są one związkami ludzi nie kapitału, a w swoim działaniu stosują międzynarodowe zasady spółdzielcze.

Spółdzielnie były i są tworzone przez rolników dla prowadzenia działalności w bardzo szerokim zakresie. Początkowo spółdzielnie tworzone po to, by umożliwić członkom korzystniejszy zakupu środków do produkcji bądź sprzedaż na rynku płodów rolnych wytworzonych przez członków. Takie spółdzielnie zaopatrzenia i/lub zbytu miały na celu nabywanie różnych potrzebnych towarów i sprzedaż produktów (na odległych nieraz rynkach) na warunkach korzystniejszych niż te, które mogli uzyskać rolnicy indywidualni. Wiele tych spółdzielni przekształciło się w poważne przedsiębiorstwa.

W takich krajach, jak Francja czy Niemcy, jako pierwsze zostały założone spółdzielnie kredytowe mające działać, jako banki wiejskie. Banki te prowadziły obsługę gospodarstw rolnych, a także inwestowały swój kapitał w inne spółdzielnie rolnicze i pomogły w zbudowaniu szerokiej organizacji spółdzielczej, która obecnie kontroluje dużą część rolniczej działalności w tych krajach – zarówno dostarczenie surowców, jak i przetwarzanie oraz dystrybucję rolniczych produktów. Współpraca dotyczy czterech obszarów rolniczej działalności, wyodrębnionych w zależności od funkcji, albo typu aktywności gospodarczej:

- **Spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu** – zaopatrujące członków w środki do produkcji oraz sprzedające produkty rolne wyprodukowane w gospodarstwach członków; typowymi przykładami tego typu spółdzielni są gminne spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”, spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie.
- **Spółdzielnie przetwórcze** – przetwarzające surowce rolnicze i sprzedające je bezpośrednio konsumentom we własnych sklepach, lub za pośrednictwem firm handlowych. Typowym przykładem tego typu spółdzielni są spółdzielnie mleczarskie.
- **Spółdzielnie usługowe** – dostarczające członkom określonych usług, np. mechanizacyjnych, bankowych, ubezpieczeniowych, socjalnych. Przykładami takich spółdzielni są spółdzielnie kółek rolniczych, banki spółdzielcze.
- **Spółdzielnie produkcji rolnej** – zajmują się produkcją roślinną, ale są też znaczącym producentem produktów zwierzęcych. Duży udział w ich produkcji sprzedanej stanowią produkty przetworzone we własnych przetwórnich (pasze, przetwory owocowo-warzywne),

³ W. Boguta, M. Martynowski (red.), *Organizowanie się rolników w grupy producentów głównym sposobem na podniesienie konkurencyjności gospodarstw rolnych ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej*, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2010, s. 23.

świadczą też usługi, głównie mechanizacyjne i warsztatowe. Spółdzielnie te posiadają również własną sieć handlową, bazę turystyczną, gastronomię, hotele. Ich przykładem są RSP (rolnicze spółdzielnie produkcyjne).

- **Spółdzielnie zrzeszające producentów rolnych, tworzone w celu wspólnej sprzedaży** – zwane powszechnie grupami producentów rolnych. Termin „grupa producentów rolnych” nie oznacza formy prawnej (mogą one występować, jako spółdzielnie, spółki, zrzeszenia itp.) zorganizowania się producentów, a jedynie wskazuje na charakter i funkcje spełniane na rynku przez taką organizację⁴.

Grupy producentów rolnych zrzeszają producentów produkujących na skalę towarową dany produkt lub grupę produktów (np. ziemniaki, trzodę chlewną, zboża). Są to, więc organizacje branżowe. Mają one na celu koncentrację i ujednolicanie podaży, dostosowywanie jej do potrzeb rynku, szczególnie pod kątem jakości i ilości, a tym samym pozytywne oddziaływanie na organizację rynku. Głównym ich celem jest sprzedaż produktów wyprodukowanych w gospodarstwach członków. Grupy muszą dostarczać na rynek produkty rolnicze to znaczy te, które są nieprzetworzone lub tylko wstępnie przetworzone. Istotą spółdzielni zrzeszających producentów rolnych (grup producentów rolnych) jest fakt, że są one swoistym „przedłużeniem gospodarstw” członków, pozwalającym im uczestniczyć w dalszych ogniwach obrotu produktami rolnymi i poprzez to poprawiać dochodowość gospodarstw, poprzez przechwytywanie wartości dodanej powstającej w wyniku obrotu produktami rolnymi.

Spółdzielnia jest istotnym elementem poprawy funkcjonowania gospodarstwa na rynku i ekonomicznej efektywności jego gospodarowania. Współpraca rolników opiera się na zasadzie dobrovolności przy jednoczesnym kierowaniu się uzgodnionymi dla wzajemnej korzyści regułami.

W wielu krajach, w środowisku wiejskim, zakładane są również spółdzielnie niezwiązane bezpośrednio z obsługą rolnictwa, lecz pełniące istotne funkcje społeczne. Mogą to być spółdzielnie działające na rzecz rozwoju infrastruktury wsi (np. spółdzielnie elektryfikacyjne, telefonizacyjne – szczególnie popularne w USA, komunikacyjne), oferujące usługi medyczne, opiekuńcze i edukacyjne (spółdzielcze przychodnie lekarskie, przedszkola, a nawet szkoły, domy i punkty opieki dla osób niepełnosprawnych i starszych), wspomagające pozarolniczą działalność członków i umożliwiające im zdobycie dodatkowych dochodów (np. w agroturystyce, spółdzielnie wytwórcze, w tym tradycyjnych wyrobów regionalnych). Wkraczają często na obszary, na których polityka społeczna realizowana przez władze publiczne okazuje się nieefektywna, bądź, z których władze te w ogóle się wycofują (praktycznie we wszystkich rozwiniętych krajach obserwuje się redukcję środków na cele polityki społecznej), zaś firmy prywatne, nastawione na zysk, nie są nimi zainteresowane. Zasadą jest, że spółdzielnie działają na rzecz swoich członków. Jest to jedna z podstaw sukcesu spółdzielni⁵.

3. Formy prawne zrzeszania producentów

Polskie prawo przewiduje szereg form prawnych zrzeszania się producentów: są to m.in. spółdzielnie, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki cywilne, rolnicze zrzeszenia branżowe, stowarzyszenia (tabela 1).

⁴ Krajowa Rada Spółdzielcza, *Podniesienie konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez zrzeszanie się rolników ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej*, KRS, Warszawa 2012, s. 43.

⁵ W. Boguta W., M. Martynowski (red.), *Organizowanie ...* op.cit., s. 33.

Tabela 1. Charakterystyka form prawnych działalności gospodarczej

Forma prawna	Spółdzielnia	Spółka z o.o.	Zrzeszenie	Stowarzyszenie
Charakter organizacji	gospodarczy, ale również społeczny	dowolny	społecznozawodowy, ale też gospodarczy	społeczny
Teren działania	bez ograniczeń	bez ograniczeń	terytorium RP	bez ograniczeń
Członkowie organizacji	osoby fizyczne i prawne	osoby fizyczne i prawne	osoby fizyczne	osoby fizyczne
Liczba członków założycieli	co najmniej 5 osób fizycznych lub 3 osoby prawne	1 i więcej	co najmniej 10 osób fizycznych	co najmniej 15 osób fizycznych

Źródło: *Promocja tworzenia grup producentów rolnych*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2011, s. 6.

Każda z wymienionych form prawnych, jako podstawa działania grupy producenckiej ma swoje wady i zalety, np. stowarzyszenie jest dobrym rozwiązaniem dla grup producenckich w początkowym okresie działalności, gdyż nie jest wymagany kapitał założycielski i stosunkowo prosta jest forma rejestracji. W stowarzyszeniu można skutecznie nauczyć się współpracy. Jednak grupa producencka, która zamierza inwestować, powinna zdecydować się na inną formę prawną. Dla grup producenckich zamierzających inwestować we wspólne przedsięwzięcie gospodarcze, np. budowę przechowalni – dobrym rozwiązaniem jest spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Dla spółki z o. o. rolnicy mogą pozyskiwać udziałowców, którzy dysponują jakimś majątkiem i mogą go wnieść w formie aportu. Obecnie najczęstszą formą prawną używaną przez grupy producentów rolnych jest spółdzielnia. Jest to forma sprawdzona w praktyce wielu państwach, w tym także w UE, a spółdzielnie rolników obsługują około 60% zaopatrzenia w środki produkcji i zbytu produktów. Wybierając sposób zorganizowania się należy przede wszystkim brać pod uwagę formy, które nie będą ograniczać prowadzenia planowanej działalności i pozwolą na najpełniejsze zrealizowanie celów grupy⁶.

4. Znaczenie spółdzielczości rolniczej dla rozwoju obszarów wiejskich

Koncentracja działalności gospodarczej w formie spółdzielni jest bardzo popularna w krajach Unii Europejskiej. Wiedza i umiejętności jednego człowieka są często niewystarczające aby efektywnie zarządzać podmiotem, podczas gdy współpraca w ramach spółdzielni niesie ze sobą wiele korzyści:

- pozwala na obniżanie kosztów produkcji,
- wykorzystanie efektu synergii pomiędzy zasobami tworzącymi spółdzielnię,
- umożliwia przejęcie znacznej części rynku produktów lub usług, na którym swoje dobra sprzedaje kooperatywa.

Środowiska wiejskie są miejscem, gdzie rozwijają się inicjatywy spółdzielcze związane nie tylko z produkcją rolną, coraz częściej zakładane są tam spółdzielnie, które pełnią istotne funkcje społeczne. UE nie tylko traktuje inicjatywy spółdzielcze na równi z innymi rodzajami działalności, ale także podkreśla ich znaczenie, bowiem w wielu dokumentach wydanych przez organy UE można znaleźć zapisy, że spółdzielnie odgrywają szczególną rolę w regionach o mniej korzystnych warunkach, gdzie zyskowność z prowadzonej działalności jest niższa, co powoduje, iż kapitał jest nimi mniej zainteresowany. Wspólnota postrzega

⁶ S. Zawisza, *Perspektywy rozwoju grup producentów rolnych – szanse i zagrożenia*, Wyd. Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2010, s. 16.

zatem spółdzielnie jako podmioty, które budują spójność i integralność społeczną obszarów wiejskich, a te właśnie elementy są przecież na stałe wpisane w cele stawiane przed UE.

Spółdzielnie rolnicze w Unii Europejskiej stanowią one ważny element społeczno-ekonomiczny dla gospodarki i społeczeństwa. Spółdzielnie nigdy nie działają w pojedynkę, zawsze tworzą związki lokalne, regionalne i krajowe – w ten sposób uzyskując większą siłę ekonomiczną⁷. O sile spółdzielni w Unii Europejskiej świadczą następujące liczby:

- łączna liczba spółdzielni: 40 tys.; łączny obrót 300 mld Euro,
- zdecydowana większość rolników UE-15 jest członkami jednej lub więcej spółdzielni,
- spółdzielnie rolnicze w tzw. krajach UE-15 zatrudniają łącznie ok. 660 tys. osób,
- spółdzielnie zaopatrują swoich członków w ponad 50% środków do produkcji rolnej,
- udział spółdzielni w zakupach, przetwórstwie i handlu artykułami rolnymi wynosi ponad 60%,
- udział spółdzielni w głównych branżach: mleko około 70%, mięso wieprzowe 50%,
- zboża 35%.

O roli i znaczeniu spółdzielni rolniczych w wybranych krajach Unii Europejskiej wskazują dane zawarte w tabeli 2.

Tabela 2. Spółdzielnie rolnicze w Unii Europejskiej

Kraj	Liczba gospodarstw (tys)	Liczba spółdzielni (szt.)	Liczba członków (tys)	Liczba pracowników (tys)	Obroty (mld Euro)
Francja	527	3 500	580	150	80,0
Niemcy	371	2 994	1 807	101	44,5
Holandia	77	51	143	60	45,1
Włochy	1 679	4 874	839	86	32,4
Hiszpania	1 044	3 989	927	94	18,9
Dania	45	14	81	35	18,8
Irlandia	128	150	197	35	12,4
Grecja	860	6 170	714	18	1,0
Polska	2 391	2 732	400	100	9,0

Źródło: COGECA I EUROSTAT, rok 2009; dane Polska: KRS, rok 2012

Wraz z rozpadem gospodarki planowej, rozpadł się system usługowo-handlowej obsługi rolnictwa. 20 stycznia 1990 r. uchwalona zostaje specustawa, która w praktyce likwidowała spółdzielcze lokalne, regionalne i krajowe związki gospodarcze (doprowadziło to do likwidacji około 60% spółdzielni – potencjał ekonomiczny pozostałych zmalał o około 90%, z wyjątkiem spółdzielni mleczarskich, które zachowały ok. 70% rynku skupu i przetwórstwa mleka). Rolnicy w zdecydowanej większości odchodzą od swoich spółdzielni i zaczynają indywidualnie działać na rynku. Dzisiaj wyraźnie widać, że było to błędne rozumowanie i działający w pojedynkę rolnicy najczęściej przegrywają ze znacznie silniejszymi podmiotami skupującymi produkty rolne, które wkroczyły w miejsce spółdzielni. W przeciwieństwie do rolników z krajów „UE-15”, polscy rolnicy nie biorą udziału (jeśli, to w bardzo ograniczonym zakresie) w podziale wartości dodanej powstającej w obrocie i przetwórstwie produktów rolnych. W Polsce tylko, co piąty rolnik należy do jakiejś spółdzielni. W rolnictwie i jego otoczeniu funkcjonuje obecnie około 2700 spółdzielni (tabela 3).

⁷ Krajowa Rada Spółdzielcza, *Podniesienie konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez zrzeszanie się rolników ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej*, KRS, Warszawa 2012, s. 13.

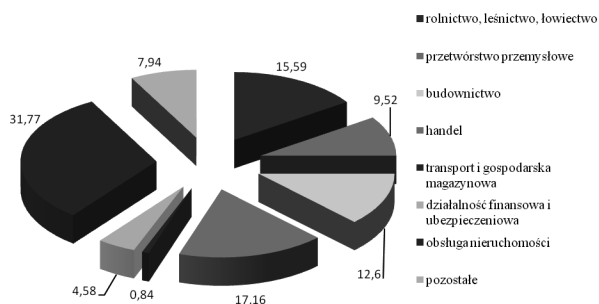
Tabela 3. Zmiany liczebności spółdzielni rolniczych w Polsce w latach 1989-2012

Wyszczególnienie	Lata			
	1989	2000	31.07.2012	1989/2012 %
Spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu „Sch”	1 912	1 648	1 244	65
Spółdzielnie mleczarskie	323	238	150	46
Spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie	140	128	71	50
Rolnicze spółdzielnie produkcyjne	2 089	1 024	716	34
Spółdzielnie kółek rolniczych	2 006	1 063	551	27
Razem spółdzielnie rolnicze	6344	4 101	2 732	43
Spółdzielcze grupy producentów rolnych	-	-	280	-

Źródło: Krajowa Rada Spółdzielcza, *Podniesienie konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez zrzeszanie się rolników ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej*, KRS, Warszawa 2012, s. 12.

W strukturze spółdzielni wg sektorów prowadzonej działalności w Polsce największą pozycję stanowi rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo (wykres 1).

Wykres 1. Struktura spółdzielni wg sektorów prowadzonej działalności w Polsce w 2012 r.

Źródło: J. Żmija, *Spółdzielczość w świadomości rolników i doradców oraz praktyczne wykorzystanie idei spółdzielczej do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków 2013, s. 9

Na 29 produktów lub grup produktów (nie licząc owoców i warzyw), dla których dotychczas tworzone były GPR, obecnie działają grupy dla 22 z nich. Najwięcej grup tworzą producenci ziarna zbóż lub nasion roślin oleistych, trzody chlewnej, drobiu. Znacząco rośnie w ostatnich latach liczba grup producentów w formie spółdzielni⁸. Z danych publikowanych przez MRiRW wynika, że na łącznie powstałych w 2012 roku 239 grup, 84 to spółdzielnie (35%). Na dzień 13 listopada 2013 r. działało 1256 GPR (w tym 388 grup w formie spółdzielni – 31%). Spółdzielnie mają średnio ok. 2,5-krotnie więcej członków niż spółki z o.o. Łącznie zorganizowanych było w grupach producentów ponad 34 tys. producentów rolnych (w tym blisko 11 tys. producentów tytoniu). Równolegle działało ok. 220 grup i 102 organizacje producentów owoców i warzyw (w tym ok. 30 w formie spółdzielni) – tworzonych dotychczas na podstawie przepisów dotyczących Wspólnej Organizacji Rynków Rolnych, zrzeszających ok. 7 tys. producentów. W 2013 r. powstało 310 GPR, w tym 100 w formie spółdzielni.

⁸ W. Boguta (red.), *Działalność spółdzielni rolniczych ze szczególnym uwzględnieniem zarządzania spółdzielnią oraz prowadzenia działalności finansowej i marketingowej*, KRS, Warszawa 2014, s. 28.

Podsumowanie

Zarówno w Polsce, jak i na świecie stale zmieniają się warunki ekonomiczne, społeczne i prawne. Wymaga to od spółdzielni tak, jak i od innych podmiotów, stałego dostosowywania się do tych warunków. Spółdzielnie potrafią to czynić. Należą, bowiem do najstarszych, wciąż obecnych na rynku, podmiotów gospodarczych. Wiele z nich liczy sobie ponad 100 lat. Nie ma więc żadnego konkretnego modelu, do jakiego spółdzielnie powinny dążyć, który można powszechnie stosować. Wszystko zależy od potrzeb osób tworzących spółdzielnię oraz warunków, w jakich spółdzielnia pracuje. Członkowie są bowiem współwłaścicielami, współużytkownikami i współzarządzającymi swoimi spółdzielniami.

Obecnie wydaje się, że najbardziej pożądane są spółdzielnie zrzeszające rolników o podobnym profilu produkcji. Tak jest w spółdzielniach mleczarskich i spółdzielniach ogrodniczych. Wokół spółdzielni zaopatrzenia i zbytu, spółdzielni kółek rolniczych oraz spółdzielni produkcji rolnej mogą i powinny powstawać grupy producentów o różnym profilu w zależności od warunków lokalnych, możliwości i potrzeb poszczególnych spółdzielni. Tradycyjny polski podział branżowy traktować należy bardzo elastycznie. Dużo ważniejsze znaczenie ma współpraca i integracja spółdzielni. Rosnąca konkurencja wymaga od spółdzielni tworzenia coraz silniejszych ekonomicznie jednostek.

Bibliografia

1. Boguta W. (red.), *Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi*, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2011.
2. Boguta W. (red.), *Działalność spółdzielni rolniczych ze szczególnym uwzględnieniem zarządzania spółdzielnią oraz prowadzenia działalności finansowej i marketingowej*, KRS, Warszawa 2014.
3. Boguta W., Martynowski M. (red.), *Organizowanie się rolników w grupy producentów głównym sposobem na podniesienie konkurencyjności gospodarstw rolnych ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej*, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2010.
4. Brzozowska-Wabik J., *Spółdzielczość to nie przeżytek*, Infos, Biuro Analiz Sejmowych, nr 21(135), Warszawa 2012.
5. Dec W., *Polski model współpracy kooperacyjnej spółdzielni*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2012.
6. Górka M., Ruda M., *Spółdzielcze formy gospodarowania na przykładzie rolniczych spółdzielni produkcyjnych*, PWSZ w Krośnie, Krosno 2012.
7. Krajowa Rada Spółdzielcza, *Podniesienie konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez zrzeszanie się rolników ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej*, KRS, Warszawa 2012.
8. Martynowski M. (red.), *Organizowanie się gospodarze polskich rolników po 1990 roku*, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2010.
9. *Promocja tworzenia grup producentów rolnych*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2011.
10. Zawisza S.: *Perspektywy rozwoju grup producentów rolnych – szanse i zagrożenia*, Wyd. Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2010.
11. Żmija J., *Spółdzielczość w świadomości rolników i doradców oraz praktyczne wykorzystanie idei spółdzielczej do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków 2013.

AGRICULTURAL COOPERATIVES IN POLAND AFTER EU INTEGRATION

Summary

Cooperatives in the world and has played an important role in socio-economic development of each country. Also in Poland, the cooperative movement has its own traditions and history. The main feature of the current activities of the cooperative is to focus primarily on local issues. Cooperative forms of management are to realize many functions and tasks, which are also in the free market are not substitutable by other operators or organizational structures. In addition, are important in the development of agriculture both national and local levels. Development of agricultural cooperatives is primarily conditioned by commitment, activity and entrepreneurial population. An important role is played by the local authorities, which, by the decisions can stimulate the development of such projects.

Key words: agriculture, rural areas, cooperatives, European integration